

lóságnak remélt optimizmus nemes dokumentumai. Különös erénye a kötetnek, hogy jegyzetanyaga nemcsak a háttérbeszélgetés eseményeit és alakjait, Balogh Edgár írásait kíséri gondos magyarázatokkal, hanem a névmutató szócikkszerű kis összefoglalói is segítik a tájékozódást a korszak irodalmi, társadalmi-politikai életében; a *Hidverők Erdélyben* a kutatás hasznos szöveg- és kézikönyve.

Csapody Miklós

Balogh József–Illyés Gyula–Keresztury Dezső: Htrünk a világban.

Az előszót és a jegyzeteket írta Szigethy Gábor. Magvető Kiadó, Budapest, 1985. 84 l. (Gondolkodó magyarok)

Három szerző öt írása, azonos témáról – nemzeti önismeretünk és külföldi megítélésünk történetéről. Az egymáshoz kapcsolódó cikkeket a Magyar Csillag közölte 1943-ban. A vitaindítónak a vált írás valójában ünnepi megemlékezés – Balogh József Apponyi Sándor születésének 100. évfordulója közeledtén emlékezik a könyvgyűjtő grófra és a magyarság külföldi képének megismertetése kapcsán tesz vitát kiváltó megállapításokat. A füzet jegyzeteiből megtudhatjuk, kik és hol szóltak hozzá a kérdéshez, ezeknek az írásoknak az összegyűjtése is árnyalhatná a témát. Keresztury Dezső, Illyés Gyula cikkei, majd Balogh válasza nem zárja le a vitát – nemcsak a külföld magyarságképének – főleg az utolsó két évszázadra figyelve – feltérképezése sürgető feladat, hanem nemzeti önismeretünk is hagy kívánnivalót maga után. Erre utal Szigethy Gábor poétikus hevületű előszava is.

N. S. K.

Barabás Miklós önéletrajza.

Sajtó alá rendezte, az előszót és a jegyzeteket írta: Banner Zoltán. Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár-Napoca, 1985. 264 l.

Márkosfalvi Barabás Miklós „jobb birtokú nemesek” leszármazottja volt, de apja a napoleoni háborúk után nem tudott visszazokni a polgári életbe, ezért felesége elvált tőle. Mindkét szülő új családot alapított, és így a gyerek Miklós hazátlanná, magányossá, kiszolgáltatottá vált. Szegénységén úgy próbált segíteni, hogy koszorúkat festett tanulóársai számára, „hogy azokban verset írva, gratuláljanak szüleik nevenapjára”. Nagyon hamar ébredt föl benne a hivatásérzet. Nehezen vált el a szeretett Nagyenyedi Kollégiumtól – hol Köteles Pál és Szász Károly tanította, akár néhány évvel később Kemény Zsigmondot –, de Szász arra bátorította, iratkozzék be valahol festőiskolába. Rövidebb szebeni tartózkodást követően a bécsi akadémiaára járt, hogy azután Erdélyben kamatoztassa szerzett ismereteit. Ugyanez a gyakorlatiasság készítette miniatűrök festésére, mint amellyel Bukarestben művelt orosz tiszték rendeléseit elégítette ki, majd évtizedekkel később fényképészműtermet nyitott Pesten.

Alig 25 éves korában választották meg az Akadémia tagjának, s ő lett az első, aki Magyarországon meg tudott élni a festészetből. Ebben a kálvinista önmegtartóztatásnak is szerepe volt. Azt hirdette, „akkor kell hencegni az embernek, mikor üres a zsebe, de mikor tömve van, inkább úgy viselkedjék, mintha csak annyi pénze volna, amennyi csak a markában van.” A lemondásnak azonban ára is volt, Banner Zoltán az 50-es és 60-as évekre teszi a székely festő „pályája csúcst”, de ez kétségbe vonható. Arc- s főként életképeinek művelődéstörténeti jelentőségét nem lehet vitatni, a 30-as évek táján festett vízfestményei mégis felszabadultabbak. Ekkoriban nyelveket tanult, utazott s rendkívüli kíváncsisággal kereste a kivételes látványokat. Olaszthoni tartózkodásának nemcsak Markó Károlyral s a vízfestményeiről ismert angol Leitch-csel kötött barátsága adott fényt; Susanne Bois de Chesne-nel, későbbi feleségével is itt ismerkedett meg, Wesselényi Polixena mutatta be a hugenotta családból származott lánynak.

Az önéletrajz egyik legvonzóbb részlete, a Vezuv kitörésének leírása, a róla festett szép vízfestményt juttatja az olvasó eszébe, és arra is emlékeztethet, mi rekesztődött ki utóbb Barabás művészetéből a társadalmi igények egyoldalúsága miatt. Maga a festő is szól erről, amikor Szemere Miklóst idézi, kivel közös barátjuk, Barkassy Imre ismertette meg Bécsben: „Szemere sokszor órákig el-elnézegette, amint festettem, és sajnálatát fejezte ki azon, hogy arcképekkel kell foglalkoznom. Azt mondtam neki, hogy nálunk nincs kilátás másból megélni.”

Barabás magyar festő akart lenni, s ez művészi céljainak részleges feladására kényszerítette. Pesten Toldy, Vörösmarty, Bajza, Henszlmann, Brassai, jó néhány vezető színész, sőt Széchenyi is barátságába fogadta, Erdélyben közvetlen tanúja lehetett Kemény Dénes közéleti sikereinek, azok a szemléletes leírások pedig, amelyekkel a pesti árvízet eleveníti fel az önéletíró, vagy arra emlékezik, hogyan is bombázta Hentzi Pestet, elárulják, mennyire erős érzellemmel kötődött nemzetéhez. A létező igények kielégítésére azonban leszűkítette látókörét: a 40-es években, angliai tartózkodásakor már értetlenül nézte Turner képeit.

Utoljára az 1849 őszeről írt sorokban lehet találni élményszerűséget: „nem csinállok semmit, csak a szomorú események rajzanak az agyamban. Erőszakkal is más térre akartam terelni a gondolataimat, mert az ember beleőrülhet ebbe az állapotba.” A későbbi évtizedekről készített beszámoló már egyre szűkszavúbb. 1861-ben, majd 1867-ben is képviselőnek választják meg a festőt, aki a tanügyi bizottságban a rajz s a mintázás oktatásának átalakításán fáradozik. 1878-ban Pulszky Ferenc szervezi meg felszázados pályafutásának megünneplését. Az önéletírás utolsó szavai 1886-ra vonatkoznak, s a művész középső lányának, Szegedy-Maszák Hugónénak néhány sora tudósít a festőnek 1898-ban bekövetkezett haláláról. A szöveget magának Barabásnak 3146 munkát felsoroló jegyzéke egészíti ki. A 4 színes és 12 fekete-fehér képmellékletről azt írja Banner Zoltán, hogy „az itthoni köz- és magángyűjteményekből” válogatták őket, de ennek ellentmond, hogy a *Bukaresti látkép* budapesti magántulajdonban van.

Barabás önéletrajzát először Kézdi Kovács László adta közre, 1902-ben. 1910-ben ugyanez a hiányos és pontatlan szöveg jelent meg. Lényegesen megbízhatóbb, bár még mindig nem maradéktalanul teljes a festő leszármazottai által készített kiadás, mely 1944 őszén az Erdélyi Szépművészeti Céh sorozatában került a nyilvánosság elé, Bíró Béla bevezetésével és jegyzeteivel. Banner Zoltán érthető módon nem a Budapesten ta-

lálható kéziratnak, hanem e megelőző változatnak alapján dolgozott. Becsületére vall, hogy szinte kivétel nélkül szögletes zárójelek közé tett három ponttal jelzi a kihagyásokat. Csupán azt lehet sajnálni, hogy az olvasó könnyen a korábbi sajtó alá rendezés rovására írhatja őket, hiszen az előszóban az áll, hogy e legújabb kiadás „tapintatos kihagyásaiban is” az 1944-ben megjelent változathoz igazodik. Ez nem felel meg a valóságnak. Barabásnak apja italozására vonatkozó megjegyzései maradéktalanul megtalálhatók e kötetben, de mindig félbeszakad a szöveg, valahányszor román férfi hasonló szokásáról esik szó. Sőt máskor is meg van csonkítva az önéletrajz. Hosszabb példát nincs módom idézni, ezért meg kell elégednem egyetlen mondattöredékkel. Dőlt szedés jelzi azt a részt, amely kimaradt ebből a kiadásból: Teleki Blanka grófnő csupán hazafiságból, *hogy jeles magyar nőket neveljen*. Pesten nevelőintézetet állított”. A sok kihagyás miatt nem lehet hitelesnek tekinteni ezt a kiadást.

Szegedy-Maszák Mihály

Barta János: A pálya iveri. Kemény Zsigmond két regényéről.

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985. 112 l. (Irodalomtörténeti Füzetek 115.)

Utolsó előtti könyve ez Barta Jánosnak, akinek neve elől – e sorok írása idején – már nem hagyható el a „néhai”, a „megboldogult”, a „jó emlékezetű” nevezet. Életművéről majd a jövőendő évtizedek szaktudományossága fog ítélni, a mi személyes kötelességünk a személyes veszteség tudatosítása. Ezért, tehát az élet és mű „perfekt” jellegéből következik, hogy eme pályavégző tanulmányok olvasásakor inkább figyelünk a tónusra, mint a szaktárgyi eredményekre, mindenekelőtt tehát a témaválasztásban és kifejtésben megbúvó személyességre. Ennek a kis kötetnek a témaválasztása aligha szorul magyarázatra.

Barta János két nagy Kemény-elemzést közöl. Olyasfajta tőle megszokott és szinte csak rá jellemző műelemzéseket, amelyek minden elemezhető és elemzendő sikot bejárnak (a grammatikaitól a filozófiaiig), ám közben terepei is általános esztétikai, filozófiai, alkotáslektani, sőt befogadás- és ízlésszociológiai elmékedéseknek. A tudósi beszédmód meghatározója itt – a Hamvas Béla által oly szépen megjelenített – „kései művek melankóliája”. A szakfejtetések az előző ízeivel elegyíti az előadás. Valóban prelegálás folyik itt; a meditáció, a töprengés stilsztikuma uralkodik a korábbi – gyakran – pattogós definitív, ellenvéleményekre mindig neszelő modor és hangfestés, indulatiság és szóválasztás helyett. Meg-megvillannak személyes emlékek is, nem oly számban és hangsúllyal azonban, hogy átjászanak emez értekezéseket az esszé, az élménykritika, az impresszionizmus – Barta Jánostól alkatilag is idegen – szféráiba.

A két tanulmány tárgya a *Zord idő* és a *Férj és nő* – egy történelmi, tragikái és nemzetkarakterológiai remeklés és egy gyanúsán „vegyített” műfajú, erőszakoltan indázó cselekménymentű, bizarrériáktól nem mentes karaktereket mozgató román. Az első műelemzés merituma annak továbbgondolása, amit Barta János már felvetett korábbi Kemény-értelmezéseiben: mi is az író „ősélménye”, ősképzete a létezésről, mi az, ami színezi nála a „tisztá epikát” (természetesen nem annyira, hogy lírizálódnának nagyobb fikciós munkái). A mindenki által emlegetett és néhányak által vizsgált „pántra-